

Claret dels Cavallers (Sant Mateu de Bages)

Albert Fàbrega i Enfedaque - Francesc Serra i Sellarès

1. Descripció del terme de Claret dels Cavallers

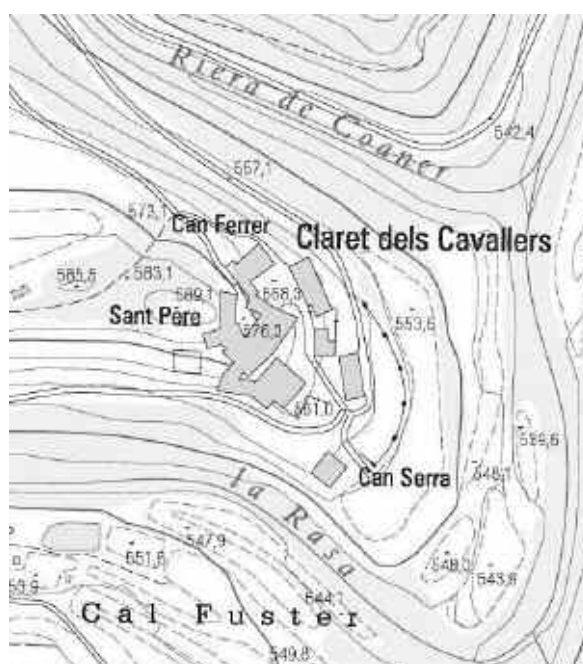
Situació

Claret dels Cavallers pertany, des de l'any 1857, al municipi de Sant Mateu de Bages. Abans formava un terme propi que sovint apareix en els documents juntament amb els nuclis de Salo i Mejà. Pel nord termeneja amb Salo i Mejà, seguint la serra de la Bena¹, fins a la casa de Torribalta, que pertany a Mejà. A llevant termeneja amb Coaner, seguint la rasa de la Rovira i passant a tocar les cases de Soleràs² i el Puig-gros³, les darres cases de Coaner. Un cop dalt la serra de Castelltallat segueix, a migdia, l'actual carretera fins poc després de passada la Plana del Llop. Per la banda de ponent, baixa seguint el serrat de l'Àliga, tocant el torrent de Codony –casa que pertany a Castelltallat–, creuant la riera de Coaner i arribant al serrat de la Bena, on es tanca el perímetre. Tot i que l'església de Sant Pere de Claret dels Cavallers no consta en la relació d'esglésies del bisbat de Vic de la primera meitat del segle XI, pertanyia a aquest bisbat. Sabem que a final del segle XIII i principi del XIV era parròquia. El nucli de Claret, format per dos grans masos, can Serra i can Ferrer, l'església de Sant Pere, les restes del castell i diverses construccions annexes, com ara masoveries, pallers i corrals, es troba situat a l'aiguabarreig de la rasa d'Utgés i de la

riera de Coaner, en un lloc estratègic, al mig de la vall. Les seves coordenades UTM, preses a la porta de l'església, són: X=387710, Y=4631042, Z=580.

Joan Coromines, en la seva obra *Onomasticon*, diu que Claret prové del llatí *Claretum* i que vol dir una clariana entre els boscos, igual que el topònim proper *Clariana*. Assenyala que també es pot aplicar a un paratge de colors clars.

Situació de Claret dels Cavallers.

Orígens

Claret dels Cavallers està situat en un punt clau de la frontera entre els comtats de Barcelona, Cerdanya i Urgell, controlant una de les vies de comunicació natural entre la Catalunya central i les terres de ponent.

Fins a la seva annexió al comtat de Barcelona, el comtat de Cerdanya tenia el domini d'un estret passadís cap a ponent per on duia a terme la seva expansió. Aquesta franja de terreny comprenia els castells de Castella-dral, Torroella, Salo, Mejà, Vallmanya, Pinós, Castellfollit de Riubregós, Ferran, Pujalt, Montfalcó, Gàver, Ma-

lacara i les Oluges, que va ser el punt on el comtat de Cerdanya va arribar més enllà, ja que Cervera era del comtat de Barcelona. Geogràficament, entre Castellfollit de Riubregós i Salo, aquesta franja està limitada al nord per la serra de Pinós i al sud per la serra de Castelltallat. En època comtal la banda nord era del comtat d'Urgell, amb els seus castells d'Ardevol, Cellers, Figuerola o Claret i Fontanet. Al sud les terres eren del comtat de Barcelona, amb els castells de Castelltallat, Matamargó, la Molsosa, Calonge de Segarra, Calaf i el lloc de Prades de la Molsosa. Sembla

El castell de Claret dels Cavallers

que la frontera sud no era a la carena de la serra de Castelltallat, sinó al fons de la vall, per on passa la rasa d'Utgés. Des d'antic els comtes de Barcelona tenien possessions allà, singularment el mas Codony que és molt a prop de Claret dels Cavallers⁴, gairebé al fons de la vall, al marge dret de la rasa d'Utgés. Podria ser que Claret dels Cavallers fos un dels castells de la Cerdanya, situat al marge esquerre de la rasa d'Utgés, sobre la línia fronterera amb el comtat de Barcelona. Ara, el fet que Coaner fos del bisbat d'Urgell i Claret fos del de Vic, així com la seva proximitat a Codony, ens fa sospitar que potser Claret no era el castell més avançat al sud del comtat de Cerdanya sinó el situat més al nord del comtat de Barcelona. En canvi, el castell veí de Coaner sí que era del comtat de Cerdanya. En qualsevol dels dos casos, això li donava una importància estratègica excepcional. Fins a l'any 1117, quan el comtat de Cerdanya s'integrà al de Barcelona, les relacions entre ambdós comtats no foren gens cordials.

El castell de Claret, del qual en queden poques restes, degué donar nom a una nissaga de cavallers cog-

nomenats Claret. Tot i que no hem pogut documentar la presència dels Claret a Claret dels Cavallers, sí que els trobem com a senyors en terres i castells situats més a ponent, com són Claret de Figuerola, o dels Pagesos, i Cellers, en terme de Torà (Segarra). El castell de Figuerola, del comtat d'Urgell, és documentat des d'antic, i l'any 1104 el trobem com a *castrum Figuerola sive de Claret*.

Amb l'annexió de la Cerdanya a Barcelona el castell de Claret va perdre la seva funció militar i els seus cavallers es van traslladar a altres indrets més rics i a les ciutats. Alguna branca es degué establir en el proper mas de Claret de la Serra –a Mejà– on una nissaga Claret es perllongà al llarg dels segles.

2. Claret dels Cavallers a través del temps

Claret dels Cavallers. Segles XIII i XIV

La tradició diu que la segona part del nom de Claret dels Cavallers ve de l'anomenada *casa del Cavaller*, que seria el castell. Aquesta notícia prové del *Diccionari Nomenclator de Po-*

bles de Catalunya i l'han recollida diversos autors. Una denominació semblant la trobem en l'anomenada *casa del Senyor*, a Torroella (Bages), les ruïnes de la qual es troben a la vora de l'antic camí que anava de Palà de Torroella a Cardona, pel marge dret del Cardener, o a la barriada de can Cavaller de Callús, on hi ha el mas Riera, que era lloc de residència dels senyors de Callús.

Les notícies documentals que tenim de Claret són molt fragmentàries. Però a partir de finals del segle XIII es pot reconstruir part de la història d'aquest lloc singular.

Sabem que l'any 1235 un cavaller anomenat Berenguer de Claret tria sepultura a Sant Vicenç de Cardona i dóna a l'abat de Sant Vicenç els seus dominis al castell de Conill. Conill es troba a l'oest –i lleugerament al sud de Calaf, no molt lluny de Claret de Figuerola, de manera que cal relacionar aquest Berenguer de Claret amb Claret de Figuerola. L'any 1245 trobem un Guillem de Claret actuant de testimoni a Cardona. L'any 1292 trobem, a Claret de Figuerola, a Berenguer de Claret i el seu fill Arbert. Molt més tard, l'any 1653, trobem al noble senyor Joan de Claret i Oluja, donzell, domiciliat al castell de Cellers.

Però la primera notícia una mica detallada de Claret dels Cavallers la tenim el 7 de juny de 1296, quan Ramon d'Anglesola, bisbe de Vic, nomena rector de les parròquies de Sant Pere de Claret dels Cavallers i de Sant Pere de Vilalta al prevere Ramon de Castell, amb la condició que hi faci residència.⁵

L'any 1301, Romeu Súria, que era nascut a Claret dels Cavallers, viu a Manresa i té el domini útil d'un pati de cases a l'era d'en Codina de Manresa. Noranta anys més tard trobarem a un altre Romeu Súria, oriund de Claret, ciutadà de Barcelona. Seguirament era descendent d'aquest Romeu Súria.

El 7 de novembre de 1309 tenim una notícia interessant que ens dóna llum sobre les relacions dels diferents Claret. Bartomeu de Sant Guillem, fill de Berenguer de Sant Guillem, cavaller difunt, reconeix que Bernat de Claret, fill de Ferrer de Claret dels Pa-

gesos, que viu a la parròquia de Santa Margarida de Mejà, batlle del castell de Claret dels Cavallers, li ha liquidat totes les rendes que per a ell recollia a Claret dels Cavallers⁶. En primer lloc, del document queda clar que els senyors de Claret eren llavors els Sant Guillem. Si més no hi tenien dominis importants. Aquesta és una família de la qual en sabem molt poc. El 2 de març de 1194 trobem a un Pere de Sant Guillem que té un alou a Tàrrega.⁷ La nissaga prové del castell de Sant Guillem, que, gairebé amb tota seguretat, s'ha d'identificar amb el castell de Sant Guim de la Plana de Guissona (Segarra).⁸ Per altra banda el document ens diu que Bernat de Claret, que era de la parròquia de Mejà, i per tant havia de viure al mas de Claret de la Serra (situat a Mejà), era el batlle de Bartomeu de Sant Guillem a Claret dels Cavallers. També ens diu el document que Bernat de Claret era fill de Ferrer de Claret dels Pagesos. Així que d'aquí es desprèn que els Claret de la Serra provenien de Claret dels Pagesos (actual Claret de Figuerola).

El mateix dia, Bartomeu de Sant Guillem confirma la possessió del mas de Puigbell, de Claret dels Cavallers, a Martí de Ciutadia. També l'autoritza a no residir en la masoveria de Granells, situada a Claret, que llavors devia quedar desafocada.⁹ Ciutadia és un dels masos històrics de Coaner, potser l'actual cal Gambada.

El 30 d'abril de 1314, Bartomeu de Sant Guillem ja era difunt. Aquell dia, Ramon de Morera, marmessor del testament de Bartomeu pagava 20 sous a Romeu Súria, de Claret dels Cavallers, que li havia quedat a deure Bartomeu de Sant Guillem.¹⁰

L'any 1331 trobem a Claret dels Cavallers a Elisenda, filla de Gerdal de Barri, filla de Pere de Barri, difunts, la qual nomena procurador per recuperar 250 sous i una caixa que Pere de Barri i la seva muller Elisenda, avis d'Elisenda, van llegar a Gerdal, la qual ho va llegar a Elisenda¹¹.

L'any 1338 un cavaller anomenat Berenguer de Claret és marmessor, juntament amb el cavaller Berenguer

de Jorba, senyor del castell de Torroella, del testament d'Arnau de Vernet, senyor de Coaner. Aquell any, Arnau de Vernet, fill d'Arnau, i els esmentats marmessors, venen al cavaller Bernat de Boixadors, senyor de Boixadors i conseller del rei, el castell de Coaner, amb tots els seus drets, per un preu de 50.000 sous¹².

El 15 de febrer de 1391, Romeu Súria, probablement descendent del Romeu Súria que hem trobat abans, ciutadà de Barcelona, cedeix al donzell Hug de Rossanes tots els drets que li poguessin correspondre sobre el mas de la Noguera, també dit d'en Súria, situat a Claret dels Cavallers, a causa de la mort de la seva cosina germana "na Noguera" sense haver fet testament. El mas era sota el domini directe de Constança, la muller d'Hug.¹³

És molt significativa la proliferació de masos medievals a Claret dels Cavallers. Aquest és un fet que hem pogut constatar repetidament en altres termes castrals medievals, on s'han fet estudis més o menys detallats del mas medieval. La documentació de Claret confirma plenament que en època medieval hi havia molts més masos i, per tant, eren més petits que no pas en època moderna, on es produeix, per diversos mecanismes, la desaparició d'antics masos, que s'integren en les gran propietats que es generen a partir dels segles XV i XVI.

Claret dels Cavallers. Segle XVI

Del segle XV tenim molt poques notícies de Claret dels Cavallers. Sabem que Claret pertanyia llavors a la família Sescomes i que l'any 1404, arran del casament de la pubilla Elisabet Sescomes amb Joan de Peguera i Vilalta (+ a.1431), les possessions de la família Sescomes passen a propietat dels Peguera. Elisabet Sescomes aportà el castell de Mura, el castell i terme de Claret dels Cavallers i la quadra de Castelltallat, i comprà part del castell de Castelladrà.¹⁴

El 23 de febrer de 1481, Joan Torribalta va vendre el mas Torribalta a Joan Serra, de Claret dels Cavallers. El 10 de febrer de 1495, Joan de Peguera establí a Joan Serra el mas rò-

nec de can Joan –situat a la sagrera de Claret– i un tros de terra anomenada *la Rovireta*⁴. El 19 de febrer de 1498 Joan Serra comprava *la plana de Fontfreda*, de pertinences del mas Torribalta, que era sota el domini directe del benefici de Sant Joan Evangelista de l'església de Sant Miquel de Cardona¹⁶.

Hem d'arribar al segle XVI per trobar notícies una mica més generoses sobre Claret dels Cavallers. El 29 de gener de 1510, Isabel, vídua de Joan de Gàver, i Joan de Peguera, que tenien a mitges el domini de Claret dels Cavallers, estableixen a Joan Serra, hereu del mas Serra, el mas d'en Martí, el mas d'en Bonanat i el mas d'en Devesa. També li estableixen una terra coneguda com *la plana del Castell*, tot plegat en terme de Claret dels Cavallers.¹⁷ L'any 1518, aquest establiment va donar lloc a un plet a la cúria de Cardona. El problema era que a Claret hi havia molts masos rònecs i deshabitats que havien estat units a altres masos. Joan Serra afirmava que els masos Comas i Puigbell eren units al mas d'en Martí i que el camp anomenat de Sant Pere era unit al mas d'en Devesa, i que, per tant, tenia dret al domini útil d'aquelles terres segons l'establiment que se li havia fet l'any 1510. Joan de Peguera i Sorribes, al contrari, afirmava que Joan Serra no tenia cap dret sobre els masos Comes i Puigbell ni sobre el camp de Sant Pere. No sabem com va acabar el litigi. A més a més, el document esmenta uns altres dos masos rònecs a Claret: el mas d'en Riera i el mas d'en Jordana.¹⁸

El 22 de febrer de 1557, Marc Antoni Llentes, senyor del mas Corbera, establí aquest mas a Antoni Codony.¹⁹

Els senyors de Claret dels Cavallers, en aquesta època, eren una branca dels Peguera. Mort Joan de Peguera i Vilalta, abans de 1431, el succeí el seu fill Joan de Peguera i Sescomes († d. 1466), i a aquest el seu fill Joan de Peguera i Sorribes, del qual n'era fill Bernat de Peguera i Jorba († 1564).²⁰ Amb motiu de la mort de Bernat de Peguera, el 4 de març de 1564 es féu un inventari dels béns del castell de Claret dels

Cavallers²¹, que reproduïm a continuació:

En lo estable de dit castell

Primo una mula de pèl castany de temps quatre anys, bona

Item una somera de pèl castany de temps quatre anys

Item un rossí de pèl negre ab sa sella

Item un parell de bous

En lo seller

Primo una bóta gran de fusta, grossa, de tinguda de vint y cinc càrregues, dins la qual y ha tres o quatre càrregues de vi

Item altra bóta de fusta prima de tinguda de tres o quatre càrregues, poch més o manco, buyda

Item un carratell de fusta, prima, de tinguda de mitja càrrega

En lo entrant del castell que és la cuyna

Primo una olla de coure gran

Item dues paelles

Item un cànter de aram petit usat

Item dues casseres de aram usades

Item dos plats de ferro, lo un gran y lo altre mitjanser

Item un canalobre de llautó de tall de argent

Item tres calderes de aram, dues grans y una mitjansera

En la cambra qui es al pou del caragol

Primo un llit de pots y bancs ab sa màrfega plena de palles

Item un matalàs de llana sarda usat

Item un parell de llansols de bri de cànem, de tres teles quiscuns, usats

Item una vànova amb unes petxines quiscuna, usades

Item un parell de coixins, lo un sens coixinera y la altre ab coixinera

Item un panelló de bri de cànem

Item un davantllit de filampua amb unes llestes de ser daltabaix

Item una caixa dolenta dins la qual y trobam primo onze llansols, dos de bri, alguns de teles i d'altres d'estopa

Una peça de sorabagues nove de bri de dotse

Item sis tovalles de la rauba de companyia usades

Item quatre altres tovalles de ginesa per la rauba del sastre, quiscun dellas de setse palms

Item sis tovalloles

Item un parell de tovalloles bones, la una de tela ab cap de vel y la altra de drap de casa

Item un parell de coixineres brodades de corall

Item sis coixineres brodades de sobreposat

Item y trobam tres ballestes ab sos adressos de fletxes

Item dues spases

Item dues codells pintades

En la latra cambra de mig caragol

Primo un llit de camp ras ab sa màrfega plena de palles

Item un matalàs de llana sarda

Item dos coixins plens de ploma

Item una vànova de mestre de pèl fina usada

Item tres flassades la una de la forma cardada y les altres dues de pèl

Item una màrfega buyda

Y a un altre llit ple de palles

Item un coixí

Item una flassada blanca cardada y usada

Item tres cuyxineres antigues

En lo pastador

Primo una pastera bona, tombada, ab pany y clau

Item una farmera

Item una colga de pi dobla plena de palles

Item una vànova de mestre de pèl fina usada

Item a trobat en dit castell dins una cambra cent quarteres mesura barcelonina de forment

Item dos barrils de carnsalada

Item un llit de pots y banchs

Item dit que en lo castell de Sellers en una caixa de la heretat de Mola-guol hi ha d'haver

Primo mitja dotzena de camises brodades, sis de seda negra y una de lli

Item una saya de vellut

Item un cors y managues de ferri gros amb paper de or y de plata

Item una roba de tafetà

Item un mantó de tafetà

Item un cofra amb fil de or y de plata

Item onze canes de cordellars negre

Item un jaquet de vellut negre ab managa de borrarer usat

Item dos gorras la una de vellut y la altra de drap, usades

Item un llansol en lo qual dita roba

Item diu que y a en casa de Mn.

Montserrat Navès de la Fulliola cent mitgeres urgellenses de forment lo qual dit Bernat de Peguera tenia comprat allà y pagat al dit Navès

Item deu en Thomasa de Castelltallat tretze mitgeres mesura de Calaf

Item en Codony del terme de Castelltallat deu deu mitgeres y dues punyeres y mitja de forment mesura de Calaf

Item Vilella de la Molsosa deu onze mitgeres de forment mesura de Calaf

Item deu en Joan Esquiús del terme de Saló deu quarteres y mitja de forment

Item deu en Salvador Pons del terme de la Bena cinc quarteres de forment

Item deu en Valentí Esquiús del terme de Saló dues quarteres de forment

Item deuen los hereus de Mn. Senillosa de la vila de Guissona deu ducats

Item deu en Serra de Bergús quatre quarteres y quatre punyeres de forment per los delmes que no se han portat a terme

Segons aquest inventari, podem veure com a mitjan segle XVI, el castell de Claret dels Cavallers posseïa un estable, un celler, una cuina, tres cambres i un pastador. A l'estable hi havia una mula, una somera, un rossí i un parell de bous. Al celler hi havia dues bótes de vi, amb tres o quatre càrregues, i un carretell de fusta. A la cuina hi havia tres calderes d'aram, un canelobre, dos plats de ferro, dues cassoles, dues paelles, una olla i un càntir d'aram. Una de les cambres, que es trobava situada al fons d'una escala de cargol, tenia un llit de pots i bancs amb la seva màrfega plena de palles, un matalàs de llana sarda, un parell de llençols de bri, una vànova, un parell de coixins, un panelló de bri, divuit estovalles, vuit coixineres brodades i una caixa de fusta amb onze llençols. En la mateixa cambra s'hi guardaven també tres ballestes i dues espases, que constituïen aleshores l'armament del castell. A mitja escala de cargol hi havia una altra cambra que posseïa dos llits, un matalàs de llana sarda, qua-

tre façades, una vànova, tres coixins i tres coixineres. Una altra cambra del castell contenia un llit de pots i bancs, cent quarteres de forment en mesura barcelonina i dos barrils de carnalada. Per últim, al pastador hi havia també una pastera, una fermera, un llit de colga i una vànova.

Del contingut de l'inventari es pot concloure que el castell a mitjan segle XVI era habitat, si bé no devia ser la residència més habitual dels seus amos, que amb força probabilitat es deuria trobar al casal que els Peguera tenien a Manresa. És possible que aleshores visquessin al castell de Claret dels Cavallers alguns masovers dels Peguera, doncs a mitjan segle XVII tenim documentada l'existència de masovers al castell de Claret dels Cavallers. Degut a la presència d'animals dins de les dependències del castell i d'aliments en diferents espais, així com també a partir dels quatre llits que tenim documentats, és molt probable que aleshores el castell fos habitat per masovers, encarregats de mantenir el castell durant els períodes d'absència dels seus senyors.

L'inventari ens documenta possessions de Bernat de Peguera al castell de Sellers, on hi tenia mitja dotzena de camises brodades, una saia de vellut, un mantell de tafetà, un cofre amb fil d'or i de plata, onze canes de cordellars, una jaqueta de vellut negre, dues gorres i un llençol. A casa de Mn. Montserrat Navès, de la Fuliola, Bernat de Peguera hi tenia deu mitgeres de forment comprades per ell. Al mateix temps, diferents pagesos de l'entorn de Claret dels Cavallers li debien censos en forment. Entre aquests hi havia en Tomasa i en Codony de Castelltallat, en Vilella de la Molsosa, Valentí Esquiús de Salo, Salvador Pons de la Bena, en Serra de Bergús i Mn. Senillosa de Guissona.

Isabel de Peguera, filla de Bernat de Peguera i hereva del domini del castell de Claret, estava casada amb Gaspar Llentes, donzell de Manresa. Per aquesta relació el domini de Claret va passar als Llentes.

El 25 de maig de 1572 tenim una important notícia que ens aclareix l'estructura familiar del nucli de Cla-

ret: Pere Serra diu que en els capítols matrimonials del seu fill Joan Serra li va fer donació de *la casa principal*, i que en els capítols matrimonials del seu altre fill Francesc Serra va donar a aquest la *casa de baix*. Francesc Serra i la seva muller Margarida van tenir dues filles: Coloma i Jerònima. El 9 de novembre de 1587, Jerònima, l'hereva del mas Serra de Baix, va fer capítols matrimonials amb Antoni Ferrer, hereu del mas de les Basses de la Molsosa. D'aquesta forma, el que fins llavors era el mas Serra de Baix va passar a ser el mas Ferrer de Claret dels Cavallers²².

El 4 de desembre de 1589 el magnífic senyor Marc Antoni Llentes i de Gàver, senyor del lloc i terme de Claret dels Cavallers, reclamà els censos que li pertocaven dels masos Serra, Ferrer, Puigdelívol, Vallverdú i Corbera.

L'any 1591 trobem vivint a Claret a Jaume Torra i Antoni Ferrer. En un document del 30 de maig s'esmenta a Claret com a parròquia, mentre que quinze dies després, en un altre document, es diu que Claret és de la parròquia de Sant Miquel de Castelltallat. El curiós és que els dos documents són del mateix notari. El 15 de desembre del mateix any trobem a Andreu Sala (a) Rabassola, habitant a la casa de Corbera, de Sant Pere de Claret dels Cavallers, i el 13 de juliol de 1592 trobem a Esteve Ferrer vivint a Corbera.

El 15 de setembre de 1594, Jeroni de Peguera va vendre a Antoni Ferrer una peça de terra anomenada *el ferraginal* i un hort tancat amb una paret i que tenia un viver, situat *al peu de las casas de Claret*.²²

Claret dels Cavallers. Segles XVII-XVIII

El segle XVII les notícies sobre Claret són més abundants. Segurament és en aquest moment que el nucli adquireix la fesomia actual. Si més no destaquen clarament els grans masos Serra i Ferrer, i les notícies de Claret es limiten gairebé exclusivament a les provinents d'aquest dos masos. El gran casal del mas Serra és també d'aquesta època. Així sembla indicar-ho tota l'epigrafia que es veu en di-

verses parts de la casa. És particularment curiosa la reutilització d'un fragment de làpida sepulcral, situada a la façana de llevant de l'edifici, en la qual encara podem llegir ... *ES ASPEIO QUE ... OMBRE SE DEVE ...* Un epitafi que segurament fa referència a la idea que la mort és el mirall de la vida, on l'home s'ha de mirar.

El 18 de novembre de 1611 moria al castell de Claret dels Cavallers Joana Argullol (a) Cortadelles, vídua. Per a la sepultura hi assistiren tres capellans que cobraren 4 sous de caritat cadascun. Fou soterrada en el cementiri de Claret.

El 18 de desembre de 1617 Jeroni de Peguera i el seu fill Jacint de Peguera, habitants de Manresa, senyors dels castells i termes de Claret, Salo i Matamargó, per poder pagar 200 lliures a Pere Serra, pagès de Claret dels Cavallers, venien a Jeroni Oller, del mas Oller de Manresa, unes cases al carrer de Galceran Andreu de Manresa.

El 4 de desembre de 1640 morí na Clusa, masovera del castell de Claret dels Cavallers. Fou enterrada en el cementiri de Sant Pere de Claret. Rebé tots els sagraments.

El 12 de maig de 1651 fou enterrada a l'església de Sant Pere de Claret dels Cavallers la Sra. Marina de Peguera Guilla i de Calvó, muller del Sr. Jordi de Peguera i Guilla. Rebé tots els sagraments i féu codicil en poder del rector Francesc Roca. Foren presents en la sepultura 19 sacerdots.²⁴

El 14 de juny de 1651 trobem a Jordi de Peguera i Guilla habitant al castell de Claret dels Cavallers.

El 27 d'abril de 1653, Francesc Roca, rector de Sant Miquel de Castelltallat, arrendà per un any totes les primícies que rebia dels masos Serra, Ferrer, Vallverdú i Corbera, i del castell de Claret dels Cavallers. L'arrendament es féu per 25 dobles d'or.

L'any 1669 Isabel Llentes i de Peguera, vídua de Gaspar Llentes, donzell de Manresa, i filla de Bernat de Peguera, senyor mentre vivia del castell de Claret dels Cavallers, situat en la vegueria de Cervera, i de la Sra. Doniana, sa muller, féu el seu testament. El seu germà era Jeroni de Pe-

guera, senyor del castell de Claret dels Cavallers. Li deixà a Jeroni 1.900 lliures.

L'any 1730, el senyor alodial de Claret dels Cavallers era el Col·legi de Sant Ignasi de Manresa, de la Companyia de Jesús.²⁵

Can Serra

L'única casa que apareix en els fogatges de 1497 i 1553 situada a Claret dels Cavallers és can Serra.

A banda del fogatge de 1497, la següent notícia que coneixem de can Serra de Claret dels Cavallers data de l'any 1505. Es tracta del casament entre Joan Serra i Angelina. El matrimoni tingué un mínim de sis fills: Pere, Valentí, Valentina, Margarida, Joana i Càndida. Pere, l'hereu, es casà amb Maria Feixes de Coaner l'any 1540. Joan Serra assignà a cadascuna de les seves quatre filles una dot de 200 lliures barceloneses, la qual cosa sembla indicar que gaudia d'una bona posició social. Els casaments de la resta de germans Serra de Claret dels Cavallers foren amb cases de pagès del seu entorn, com les Feixes de Coaner, Rotés de Castelltallat, Santasusanna de Salo i Vall de Fonollosa, entre d'altres.²⁶

L'any 1537 el mas de Torribalta seguia en poder dels Serra de Claret i s'hi estava una de les branques familiars. Una bona part dels delmes del mas es pagaven al prevere beneficiat del benefici de Sant Joan de l'església de Sant Miquel de Cardona. Aquell any de 1537, Valentí Serra que era qui s'estava a Torribalta, havia mort, deixant un fill petit, Joan Serra, del qual n'eren tutors i curadors Pere Serra, amo del mas Serra de Claret, i Francesc Feixes, amo de les Feixes de Coaner. Torribalta devia llavors quinze pensions a Pere Joan Alsina que era el beneficiat de Sant Joan. Pere Serra i Francesc Feixes van pagar els delmes que es devien.²⁷

L'any 1565 es casava Joan Serra, fill de Pere Serra de Claret dels Cavallers, amb Margarida. Del matrimoni se'n coneixen sis fills: Pere, l'hereu, Joan, Caterina, Margarida, Jerònima i Magdalena. Pere es casà amb Càndida l'any 1605. Els seus germans contragueren matrimoni amb

altres cases de pagès de l'entorn: les Feixes de Coaner, Farrés de la Mollosa, Oliveres de Fals i Torra de Boixadors. Pere i Càndida tingueren dues filles. Joana Serra, la pubilla, es casà amb Pere Gras, pagès de Callús, que en entrar per pubill a Can Serra de Claret, prengué el cognom Serra, cosa que succeïa habitualment entre els pubills de l'època. De la descendència de Joan Serra i Pere Gras, que esdevingué Pere Serra, en coneixem deu fills. Pere, l'hereu, contragué matrimoni amb Esperança l'any 1625. La resta de germans es casaren amb fills i filles de les masies de Vilaseca de Castellnou de Bages, el Solà de Monistrol de Calders, Rotés de Castelltallat i Malagarriga de Cardona, entre d'altres.²⁸

L'any 1594 una branca dels Serra de Claret dels Cavallers s'havia establert a Castelladral. Concretament Francesc Serra, germà de l'hereu Pere Serra de Claret dels Cavallers, s'havia casat l'any 1593 amb la pubilla del mas Eixibis de Castelladral, Valentina Eixibis i Quer. El cognom Serra es perpetuà en aquesta masia de Castelladral passant a denominar l'heretat, que inicialment prengué el nom de la Serra dels Eixibis i més tard de Can Serra dels Arxius o Can Serra de Castelladral, tal com es coneix avui.²⁹

Del matrimoni entre Pere Serra i Esperança en coneixem onze fills. Josep, l'hereu, es casà amb Maria del Castell de Terrassola. La resta de germans s'entroncaren amb les cases de Puigdellívol de Castelltallat, Ubach de Vacarisses, Torra de Sant Pere Sallavinera i Argullol.

El 6 de novembre de 1651, Josep Serra, fill de Pere Serra, pagès de Claret dels Cavallers, reconeixia que Joan Puigdellívol, de Castelltallat, li havia pagat 1.000 lliures per lluir i quitar un censal. Josep Serra prometia alliberar el document de creació del censal *en haverhi contractació en Calaf y comers, per estar ara impossibilitat de poderi entrar per lo contagi*. La pesta de 1650 va fer que molts pobles i ciutats es possessin en quarantena. Aquest era el cas també de Manresa, que el mateix any 1651 era tancada als forasters.

A Josep Serra el substituï com a hereu el seu fill Francesc. Aquest es casà l'any 1691 amb Maria Giol, de Sant Feliu Sasserra. Del matrimoni se'n coneixen dos fills: Pere, l'hereu, i Josep.

Pere Serra i Giol es casà amb Maria Navel l'any 1720. Amb ella hi tingué cinc fills, essent-ne Francesc el primogènit.

El 23 d'abril de 1736, es feien capítols matrimonials de Josep Serra, cabaler del mas Serra de Claret dels Cavallers, amb la pubilla Maria Savila, filla de Joan Savila del Lloc, una de les famílies més riques de Súria. El matrimoni va iniciar una nissaga Serra-Savila a Súria que tindria el seu moment més àlgid en la segona meitat del segle XVIII i la primera del segle XIX, i que a més a més de molts béns immobles, va posar en funcionament, juntament amb els Reguant del Molí un dels molins paperers de Súria.

Francesc Serra i Navel es casà l'any 1743 amb Antònia Oller, filla d'una de les principals masies de Manresa: el mas Oller, més coneguda actualment com l'Oller del Mas. D'aquest matrimoni se'n coneixen set fills. L'hereu, Pere, es casà l'any 1771 amb Maria Massana, filla del mas Massana de Fals, un dels més rics de la comarca. La resta de germans feren també importants casaments amb les cases de les Comes de Serarols, Miralda de Sant Salvador de Guardiola i Duocastella d'Aguilar de Segarra.³⁰

L'any 1760 els Serra teien el mas de la Fumera de Castelladral. Pere Serra, l'hereu, va fer-hi fer obres per cobrir diverses construccions annexes i bona part de la teulada de la casa.

Del matrimoni entre Pere Serra i Maria Massana en coneixem cinc fills. Anton, l'hereu, es casà l'any 1805 amb Francesca Casajoana de Rocafort. La resta de germans contragueren matrimoni amb les cases de la Cort de la Coromina i Vilalta de Castelltallat.

Anton Serra i Massana enviudà jove. Contragué matrimoni en segones núpcies amb Rosa Sanjust de Serra-teix. Fou afusellat per les tropes liberals a Prades l'any 1833. Era car-

Vista general de Claret dels Cavallers. Al centre can Serra

lí, de la mateixa manera que ho eren també els seus parents de les grans masies dels entorns: la Massana de Fals, les Feixes de Coaner i cal Tristany d'Ardèvol. En Benet Tristany i Feixes, capítol carlí i canonge guerriller, era cosí de les Feixes de Coaner i, alhora, aquests eren cosins de la Massana de Fals.

En morir Anton Serra de Claret, el seu germà Joan es féu càrrec de l'herència. S'havia casat l'any 1811 amb Maria Galobardes. A Joan Serra no li sobrevisqué la descendència, motiu pel qual renuncià a l'herència, passant a la seva germana Rita Serra, que esdevingué la pubilla de can Serra de Claret dels Cavallers. Aquesta es casà als 27 anys amb Tomàs Sanjust i Palà, hereu del mas Manganell de la Coromina. La seva descendència, de la qual se'n coneixen tres fills, trencà la llarga trajectòria del domini del cognom Serra a la casa. Pere Sanjust i Serra, fill hereu, es casà amb Magdalena Llordella i Pons, tenint el matrimoni un total de tres filles i sis fills. Pere, l'hereu d'aquests, es casà l'any 1908 amb Maria del Miracle Casas, de Matamargó.³¹ A la generació següent, a causa d'haver tingut pubilla, entrà a la casa el cognom Torrentó,

oriünd de Viver i Serrateix, que encara es manté actualment en primer ordre, portant-lo les germanes Montserrat i Roser Torrentó i Sanjust.

Can Ferrer³²

La casa de can Ferrer era originàriament *can Serra de Baix*. És a partir de l'any 1587, a causa del casament de la pubilla Jerònima Serra amb l'hereu del mas Ferrer de les Basses, Antoni Ferrer, que passa a anomenar-se mas Ferrer. L'any 1610, Jerònima Serra apareixia com a vídua d'Antoni Ferrer de les Basses, pagès de Claret. Possiblement en establir-se a Claret, Antoni Ferrer va renunciar al mas de les Basses en favor del seu germà, tot i que poc després el mas de les Basses va tornar a les mans del seu fill, Pere Ferrer.

El 20 d'abril de 1610, Cristòfol Magí Ferrer, hereu del mas Ferrer de les Basses, de la Molsosa, dóna al seu nebot Pere Ferrer (a) Serra, pagès de Claret dels Cavallers, tot el mas Ferrer de les Basses. Pere Ferrer és fill d'Antoni Ferrer de les Basses, de Claret dels Cavallers, i de Jerònima Serra, de Claret. El mas Ferrer de les Basses és té per al duc de Cardona.

Die martis vigesimo mensis aprilis

anno a nativitate domini millesimo sexcentesimo decimo.

In Dei nomine. Noverint universi quod ego Christophorus Maginus Ferrers, heres et dominus utilis ac proprietarius mansi Ferrer de les Basses ac aliorum mansorum eidem unitorum et aggregatorum termini de la Molsosa, diocesis Vicensis. Gratis et ex mea certa scientia propter plura grata et accepta officia per vos infrascriptum Petrum Ferrer als Serra, nepotem ex fratrem meum mihi impensa quorum retributioni me valde obligatum puto et que quotidie impenditis et dante domino impenditis [...] futurum et ob ingentem amorem quem erga vos dictum nepotem meum gero affectans et summe desiderans vos dictum nepotem meum dotare et locupletari in eo quod possum ut matrimonium quod de proximo contradere intenditis decentius ut vobis [...] contradere possitis, donatione videlicet pura, perfecta, simple et irrevocabili que dicitur inter vivos, per me et omnes heredes et successores meos quoscunque, dono et ex causa dicta donatione concedo vobis dicto Petro Ferrer als Serra, agricole termini de Claret Militum, diocesis Vicensis, nepoti ex fratre meo,

presenti et infra acceptanti et vestris et quibus volueritis perpetuo, salvis tamen pactis et conditionibus infrascriptis et non sine eis, totum dictum mansum Ferrer de les Basses, mansos ei unitos et aggregatos, terras, honores et possessiones eorum, campos et heremas, cultas et silvestres, aquas, fontes, torrentes, lapides, arbores diversorum generum, unacum omnibus et singulis bonis mobilibus que intra dictum mansum sunt et repervintur ac generaliter omnia et singula bona mea mobilia et immobilia ....

La donació es féu amb els pactes següents:

1. Cristòfol Ferrer es reservà l'usdefruit del mas Ferrer de les Basses durant la seva vida.
2. Si la seva muller Joana el sobrevivia li concedia també l'usdefruit durant la seva vida.
3. Si la seva nora Beneta Comes, germana de Joan Comes de Cererols (Súria), vídua del seu fill Ildefons Ferrer, li sobrevivia a ell i a la seva muller, li concedia també l'usdefruit del mas Ferrer de les Basses.
4. Cristòfol Ferrer es reservà 400 lliures del seus béns per testar-ne lliurement.

El mateix dia, Jerònima Serra, pu-billa del mas Serra de Baix, féu donació d'aquest mas al seu fill Pere Ferrer (a) Serra:

Dictis die et anno ibidem.

In Dei nomine. Noverint universi quod ego Hieronima Ferrers als Serra, vidua, uxor relicta Antonii Ferrers de les Basses, agricole termini de Claret Militum, diocesis Vicensis, heres et domina utilis et proprietaria mansi Serra et aliorum mansorum eis annexorum, dicti termini. Propter maximum amorem maternum quem gero erga vos infrascriptum Petrum Ferrers als Serra, filium meum primogenitum mihi et dicto viro meo comune .... li fa donació entre vius de tots els drets i possessions que té a Claret dels Cavallers, després de la seva mort i no abans.³³

El 15 de novembre de 1616, Pere Ferrer i Serra feia capítols matrimo-

nials amb Agnès, de Monistrol de Calders. El 16 de setembre de 1619, Pere Ferrer i Serra comprava el mas Corbera, per 350 lliures, als hereus d'Antoni Codony.

El 15 de gener de 1636, Manuel Ferrer, fill de Pere Ferrer i Serra i d'Agnès, feia capítols matrimonials amb Jerònima Jaumandreu, de Fals. Pere Ferrer i Serra va morir el 1643 o 1644. Poc abans o després moria Jerònima Jaumandreu. El 6 de desembre de 1656, Manuel Ferrer feia nous capítols matrimonials amb Mariàngela Guilanyà, viuda, de Sant Climent de la Selva (Navès, Solsonès). El mateix dia, Francesc Ferrer i Jaumandreu, fill i hereu de Manuel feia capítols amb Caterina Guilanyà, filla de Mariàngela Guilanyà.

Francesc Ferrer va morir pels volts de 1668. El seu pare Manuel el va sobreviure. El 12 d'agost de 1685, Josep Ferrer, fill de Francesc i nét de Manuel, va fer capítols matrimonials amb Maria Vila, d'Artés.

El 3 de gener de 1710, Josep Ferrer, hereu de can Ferrer de Claret dels Cavallers, i el seu fill Francesc Ferrer, venen a carta de gràcia el mas Ferrer de les Basses, de la Molsosa, a Joan Quinquar, de Súria, per un preu de 4.000 lliures, per poder pagar diversos censals. Pocs dies després, el 22 de gener, la venda es fa perpètua per un preu de 4.800 lliures.

El 18 de juliol de 1715 es feien els capítols matrimonials de Francesc Ferrer i Vila amb Teresa Fàbrega i Pilar, filla del magnífic Pere Fàbrega del Pilar, ciutadà honorat de Barcelona. En els capítols Josep Ferrer nomena al seu fill Francesc el seu hereu universal, però es reserva per a ell la casa de Torribalta. El dot que va donar Pere Fàbrega van ser 750 lliures, a banda de caixes i vestits.

El 6 de novembre de 1731, Francesc Ferrer estableix a Celdoni Jordana, pagès de Saló, la caseta del Soler de la Bena. Josep Ferrer va morir pels volts de 1734. L'any 1738, Francesc Ferrer era viudo de Teresa Fàbrega del Pilar i es va tornar a casar, ara amb Mònica Bastardes, de Sant Mateu. Francesc Ferrer i Vila va morir l'any 1753.

L'hereu del mas Ferrer era ara Pe-

re Ferrer i Bastardes, fill de Francesc Ferrer. Els Ferrer encara tenien llavors el mas Corbera, que havien empenyorat als Utgés, amos del mas Utgés, proper a Claret. Aquell any de 1756, Pere Ferrer pagà el deute als Utgés i recuperà el mas Corbera. El 7 de maig de 1761, Pere Ferrer venia a carta de gràcia el mas Corbera a Josep Puigdemívol, de Castelltallat, que es va redimir l'11 de juny de 1777, tornant a mans dels Ferrer.

El 29 de setembre de 1761 es van fer els capítols matrimonials de Pere Ferrer i Bastardes amb Caterina Semís i Vallbona, de Sant Salvador de Torroella. El seu hereu va ser Pere Ferrer i Semís, nascut el 1765. El 31 de maig de 1796, Pere Ferrer Semís i Vallbona va fer capítols matrimonials amb Antònia Feixes, de les Feixes de Coaner. Pere Ferrer i Bastardes va morir l'any 1804.

L'any 1807 va néixer Miquel Ferrer i Feixes. Pere Ferrer i Semís va morir l'any 1831. El 20 d'abril de 1833 es van fer els capítols matrimonials de Miquel Ferrer i Feixes amb Teresa Viladès i Parcerises, de Sant Amanç de Rajadell. L'any 1840 naixia Josep Ferrer i Viladès. El 5 de setembre de 1859 es van fer els capítols matrimonials de Josep Ferrer i Viladès amb Maria Trulls, de Castelltallat. El 9 de novembre de 1860 naixia l'hereu Miquel Ferrer i Trulls. El 15 de desembre de 1885 morí Miquel Ferrer i Feixes. En l'inventari de béns que es va fer consta que els Ferrer posseïen els masos Ferrer, Corbera, Soler de la Bena i Torribalta. L'any 1888, Josep Ferrer i Viladès va construir una masoveria en front de l'hort de Fontfreda. L'any 1893 Josep Ferrer edificà altre casa en el mateix poble de Claret frente al portal del corral, situada en una feixa del hort y a costat del viber que habia sigut del señor del Castell de Claret dels Cavallers.

El 20 d'octubre de 1897 es van fer els capítols de Miquel Ferrer i Trulls amb Maria Torras i Vilar, de Riells. El 1899 naixia Josep Ferrer i Torras.

L'any 1905, Josep Ferrer i Viladès, construï per al seu fill Pere Ferrer i Trulls, fuster, una casa davant la font del Roure. L'any 1908 moria Josep

Vista general de Claret dels Cavallers. En primer terme can Ferrer

Ferrer i Viladès. El mateix any, Miquel Ferrer i Trulls va comprar una casa al carrer de Salvador Vancell, de Súria. El 10 d'abril de 1910, Miquel Ferrer va fer instal·lar *el gas acetileno* a la casa Ferrer de Claret dels Cavallers.

L'any 1911 es va remodelar el carrer de Claret dels Cavallers, *separant la casa Ferrer de casa Serra, per la part del pastadó de casa Ferrer; passànt antes dit carrer per sota la aixida de casa Serra, com ho demostra el portal que hi ha aparedat en la era de cal Serra*. L'any 1923, *per causa de haber quedada la família molt reduïda*, el domicili familiar es va traslladar a la casa de Súria. El 9 d'abril de 1931, Josep Ferrer i Torres es casava amb Josefa Giró, de Sant Celoni. El 24 de desembre de 1919 va morir Miquel Ferrer i Trulls.

3. Els Figuerola i els Claret a Santpedor

Hi ha fets que criden l'atenció respecte a cognoms que apareixen a Claret de Santpedor i a Claret de Figuerola. El nucli de Claret de Santpedor, amb les esglésies de Santa Maria i

Santa Anna, es troba ben documentat. És notable el fet que en el segle XIII hi ha una família de cognom Figuerola a Santpedor que té importants propietats a Claret. A Claret de Santpedor no consta que hi hagués castell, mentre que a Claret dels Cavallers n'hi havia, i l'anomenat castell de Claret dels Pagesos segurament s'ha d'identificar amb el castell de Figuerola, situat a 2.5 km en línia recta -i a 3 km per la pista- del nucli de Claret dels Pagesos.

Sabem que a Claret de Santpedor hi havia dos germans cavallers de cognom Claret que van morir sense descendència i que van deixar el domini de Claret de Santpedor al monestir de Sant Benet de Bages. El lloc va prendre el nom d'aquests cavallers, els quals provenien d'una altra banda.

És possible que el lloc originari dels Claret fos Claret dels Cavallers. Es tractaria de *milites* del comtat de Cerdanya, sota les ordres dels Castelladral-Pinós, que participarien en l'expansió del comtat de Cerdanya cap a ponent. Per alguna raó que desconeixem els Claret van deixar aviat el castell de Claret dels Cavallers i

van passar a residir a Claret de Figuerola, al comtat d'Urgell. Uns altres *milites* d'Urgell eren els Figuerola, originaris de Sant Pere de Figuerola, indret molt proper a Claret de Figuerola. Quan el comtat de Cerdanya va passar als comtes de Barcelona, els Claret i els Figuerola es devien traslladar prop de Manresa, on abandonarien la vida militar per dedicar-se als negocis i a viure de les rendes. Llavors es degué fundar el nucli de Claret de Santpedor. Una línia dels Figuerola tenia moltes terres a Claret de Santpedor.

Així, l'any 1279 trobem actuant repetidament a Claret de Santpedor a Pere Jaume de Figuerola: en una venda a Guillem Mir de Claret d'un tros de terra al lloc de Siguardes, de Claret, en una altra venda a Guillem Mir de Claret d'un tros de terra a les Corromines que es tenia per a Sant Benet de Bages i per a Santa Maria de Claret, una altra venda a Berenguer Bonegues de Claret d'un tros de terra al coll de Poal, així com diverses vinyes i terres a Santpedor i al Pla de Claret, venudes a diferents compradors. També trobem el mateix any que Pere Generes de Claret i Bernat

Monjo de Viladelleva tenien deutes amb Pere Jaume de Figuerola. L'any 1284 trobem a un Bartomeu de Figuerola a Santpedor. Tot i ser un nom força general i haver-hi un mas de la Figuerola a Castellnou de Bages, creiem que és significativa la presència simultània dels noms Claret i Figuerola a Santpedor i a Torà.

4. L'església de Sant Pere de Claret dels Cavallers

Sembla que l'actual església s'edificà el segle XV, tot i que des del segle XIV apareix com a sufragània de Sant Miquel de Castelltallat i ja hem vist que està documentada anteriorment. La primitiva església podia trobar-se situada al cim del turó, prop del castell, a la banda de ponent, lloc on hi ha notícies orals de que s'hi havien recollit restes d'ossos humans, que semblen indicar la presència d'un antic cementiri.

L'església és de difícil descripció pel que fa al seu estil. La notable espadanya –on encara hi ha les dues campanes– té les obertures acabades amb arcs de mig punt. Tot i que aquests arcs i la seva part superior semblen refets modernament, el parament immediat a sota els arcs, així com tota la resta de la façana de ponent, és de carreus ben treballats disposats en filades horitzontals. Un típic parament romànic. La façana de migdia sembla haver-se refet modernament, ja que hi ha una finestra espitllera de forma rectangular. La porta ofereix molts dubtes. És una porta romànica sense decoració, tot i que el bon estat de les dovelles –que són de gres– fa dubtar que sigui autèntica. Podria ser una restitució moderna fidel a l'original. Els carreus de ponent –la façana més interessant– són calcaris, mentre que en la de migdia, l'arrebossat permet apreciar una barreja de calcàries i gresos.

La volta és ogival, sense arcs, i feta amb carreus ben treballats. Sembla correspondre a un moment de transició entre l'últim gòtic i el renaixement, de forma que es podria situar en el segle XVI. La porta de la sagristia i les capelles laterals són cla-

L'església de Sant Pere de Claret dels Cavallers

rament renaixentistes. A la part superior de les columnes que delimiten la capella del Roser s'hi pot veure la data 1595 partida a banda i banda: al pilar esquerre hi llegim 15 i al dret 95. Podria molt bé ser la data de la reforma principal de l'església, feta sobre una primitiva església romànica, de la qual només en quedaria la façana de ponent i l'espadanya.

L'any 1911, l'església de Claret es va remodelar. La sagristia, que era darrera l'altar, es va fer nova a migdia, on es troba actualment, i l'antiga sagristia es va convertir en presbiteri. La part ampliada afectava des de les columnes dels altars del Roser i Sant Isidre fins a l'altar major. En total es va allargar la nau en 14 pams (uns 2.80 m). L'obra la van fer Joan Calveras, paleta de Manresa, i Pasqual Ribas, guixaire de Manresa. La barana del presbiteri la va fer Isidre Ferrer i Trulls. El cost total de la reforma va ser de

523,73 ptes., que van pagar el prevere Josep Ferrer i Trulls, Miquel Ferrer i Trulls i Pere Sanjust i Llordella.

Els retaules de Claret. Els *Flos Sanctorum* i el programa iconogràfic dels retaules

Des de bon començament, l'Església va procurar sempre que s'escriuissin les vides i morts dels Sants i Màrtirs i que les esglésies en tinguessin exemplars manuscrits³⁴. Amb l'aparició de la impremta, les edicions dels *Flos Sanctorum de les vides dels sants* van proliferar. Una de les més conegudes és la *Llegenda àurea* de Santiago de la Voràgine, però a Espanya una de les més populars va ser el *Flos sanctorum de las vidas de los santos* de Pedro Ribadeneyra, un jesuïta que va publicar la seva obra per primera vegada l'any 1599 i de la qual se'n van fer no menys de vint edicions. En la justificació del llibre,

Des de l'any 2006 s'ha recuperat el culte a Sant Pere. Cada any, per la festa del Roser, s'hi diu missa i s'hi fa una xerrada sobre història local

Ribadeneyra diu: *pues para nosotros, qué son las vidas de los Santos, sino un dechado, y un espejo, que debemos tener siempre delante de nuestros ojos, para mirar en él nuestras fealdades, y vicios, y enmendarlos, y las heroycas virtudes de ellos, para despertar nuestra tibieza, e imitarlos?*

Aquest sentit exemplificant de les vides dels Sants no podia arribar al poble inculte, que no sabia llegir ni escriure, a través dels extensos llibres que narraven aquells fets (el *Flos Sanctorum* de Ribadeneyra té més de dues mil pàgines). Seguint el criteri de Sant Gregori el Magne (540-604): *lo que son los libros para los que saben leer, esto mismo hace la pintura respecto de los rudos; por quanto en ella ven los ignorantes lo que deben seguir*, es va dur a terme un ben calculat programa iconogràfic per fer arribar en forma d'imatges aquelles vides a tots els racons de la

geografia catòlica: si el paper i la lletra van ser el suport a través del qual es van establir els patrons que havien de regir la vida religiosa, aquell missatge va arribar al poble a través de les imatges dels retaules de les esglésies, que cobrien cada racó del territori. D'aquesta forma el segle XVII va viure una frenètica activitat dels tallers de fusters, escultors, pintors i dauradors, que no donaven l'abast de tants i tants retaules que calia fer pels diversos altars de cadascuna de les esglésies i ermites de Catalunya i que en molts casos havien de substituir retaules anteriors, que es trobaven en mal estat o bé obsolets pel que fa als missatges predominants dins l'església. Missatge que des del concili de Trento, com veurem, havia canviat de forma sensible.

Com es feien els retaules

Els retaules eren fets en els tallers dels mestres escultors i/o fusters. Per exemple, l'any 1666 s'esmenta a Jacint Rubió –pare de Josep Rubió, un dels autors del retaule del Roser de Claret– com a *sculptoris sive fabri lignarii*. Aquests feien l'arquitectura del retaule –l'estructura del retaule sense les imatges i les taules– i si les taules eren escultrades també podien fer-les ells. En cas de ser pintades, normalment era un pintor qui les feia. La tasca de daurar un retaule la feien altres mestres, els dauradors, i normalment era objecte d'un contracte específic. El plànol o estructura d'un retaule l'establien habitualment el rector i els obrers de l'església per mitjà d'un dibuix i unes especificacions, era l'anomenada *traça* del retaule. Segons el DCVB una *traça* és un *dibuix indicador de la forma general d'una cosa que s'ha de construir, fabricar o executar*. Normalment les traces dels retaules eren models que es copiaven d'una església a una altra, modificant el sant principal sota el qual hi havia l'advocació de l'església. Els tallers solien disposar d'un ampli catàleg de models de retaules, un repertori de traces. Com a exemple del què diem veiem que el 7 d'agost de 1650, Llorenç Xarrada, prior del convent del Carme de Manresa, i els administradors de la capella i confraria dels sants Cosme i Damià, encarreguen a l'escultor manresà Joan Grau, el retaule de la capella de Sant Cosme i Sant Damià de l'església del Carme: *Primerament, dits pare prior y quatrors donan a fer y fabricar un retaula sots invocatio dels sants metges fahedor per dita capella de la manera y trassa que per dit Grau és estat trassat en un paper firmat per ell y lo dit pare prior ...*

El programa iconogràfic també se solia variar, tot i que en els retaules barrocs la taula de l'àtic contenia gairebé sempre l'escena de la crucifixió. La gran majoria d'esglésies de petits nuclis rurals, al llarg del segle XVII, van renovar els retaules gòtics amb retaules renaixentistes i barrocs. En aquestes esglésies és molt general l'estructura de tres altars: el principal dedicat al sant patró, i dos laterals,

un dedicat a la verge del Roser i l'altra a sant Isidre. Aquest és el cas de Claret dels Cavallers i és també l'esquema que veiem a les esglésies de Santa Maria i Sant Joan d'Oló.

Ja hem dit que al llarg del segle XVII hi va haver un autèntic "boom" de creació de nous retaules o renovació d'antics retaules, que sovint eren venuts per pagar els nous. Els tallers, en particular els manresans, van ser desbordats per l'allau de comandes, de forma que a vegades tenien problemes per complir amb els terminis establerts en els contractes. Molt sovint, per excés de feina, per incompliment del contracte, per malalties o mort dels mestres que havien contractat el retaule, la fàbrica d'aquest –total o parcialment– passava a un altre taller. A causa de tractar-se d'obres basades en una traça, és molt difícil apreciar la intervenció de diversos artesans en un retaule. Només la documentació ens pot aclarir una mica a qui cal atribuir un retaule, tot i que només comptant l'escultor, el pintor i el daurador, com a mínim hi intervenien dos o tres mestres en cada retaule. Tampoc podem saber fins on arribava realment la intervenció personal del mestre principal del taller, ja que cada taller tenia molts operaris i aprenents, que més tard, ells mateixos podien establir el seu propi taller.

El retaule de Sant Pere

L'església de Claret està dedicada a Sant Pere, l'altar del qual és el major i està situat a llevant. Al mur de tramuntana, que és el costat de l'Evangeli, hi ha un altar dedicat al Roser i al de migdia, o banda de l'Epístola, un altar dedicat a Sant Isidre.

El retaule de l'altar de Sant Pere, una estàtua moderna del qual el presideix, situada en un nínxol apexinat, és d'un barroc incipient, amb un regust renaixentista. Els carrers estan separats per columnes acanalades i capitells corintis, que a la part inferior tenen caps de *putti* o *angelots*. Els cossos o andanes estan separats per la cornisa, el fris i l'arquitrau. El fris és decorat amb motius vegetals i caps d'angelets.

El retaule té quatre cossos. El sò-

El retaule de Sant Pere de Claret dels Cavallers

col està ocupat a la seva part central per l'altar que presenta una taula frontal pintada, amb la imatge de la càtedra de Sant Pere. Després hi ha la grada amb el sagrari al mig. Els laterals del sòcol són llisos. El cos inferior, la predel·la o bancal, conté 5 carrers ocupats per taules quadrades, flanquejades per 6 petits pilars rectangulars amb imatges de diversos sants. D'esquerra a dreta, el primer carrer conté una pintura de l'arcàngel Sant Miquel enviant un dimoni a l'infern, el segon conté l'àngel de la guarda donant la mà a un infant en actitud de caminar, el tercer –el central– conté una pintura del Sant Sudari flanquejat de dos àngels, el quart representa a Sant Sebastià i el cinquè carrer representa a Sant Bernardí de Siena.

El segon cos o andana és el principal del retaule. A la part central hi ha l'estàtua de Sant Pere, dins d'una fornícula apetinada. A l'esquerra dues taules rectangulars, ocupant dos carrers. La primera representa la pujada de Jesús al Calvari portant la creu, amb Sant Pere en primer pla

amb les claus de l'església, motiu recurrent en tot el retaule. La segona és la lliberació miraculosa de Sant Pere de la presó, a càrrec d'un àngel –la tradició diu que era Sant Miquel, tot i que els Fets dels Apòstols, on es narra aquest fet, no diu quin àngel era. A la dreta veiem, en primer lloc, l'escena evangèlica de la conversió de Sant Pere en deixeble de Crist; el darrer carrer representa la crucifixió –cap per avall– de Sant Pere.

El tercer cos té cinc carrers. El central presenta l'escena evangèlica de Jesús donant les claus de l'església a Sant Pere. Al primer de l'esquerra es veu un àngel de genolls, després ve una taula amb una representació de Sant Jeroni fent penitència, amb la mà esquerra agafant el crucifix i amb la dreta colpejant-se el pit. A la dreta, el carrer més proper al central –el quart–, és una representació de Sant Joan Baptista i el cinquè representa la verge Maria, resant davant un llibre obert. Aquesta imatge es complementa amb la primera de l'esquerra i correspon a l'Annunciació.

L'àtic conté una única taula que representa a Crist crucificat en el Calvari, un element de clara tradició barroca.

El més curiós és el remat final del retaule. Es tracta d'un cap, de galtes inflades, que treu la llegua de forma grotesca, com burlant-se del públic. És un element força irreverent en el conjunt, fet per altra banda freqüent en els retaules, on es permetia a l'escultor posar-hi algun aspecte grotesc: *les inveterades tradicions de taller que convertien els espais menys significats, accessoris, en pur divertiment o en l'indret d'esplai dels escultors.*

Les taules del segon i tercer cossos són les de major qualitat pictòrica. És particularment notable el quadre central del tercer carrer en què Jesús entrega les claus de l'església a Sant Pere. Les postures d'aquestes figures, les túniques i en general l'estil pictòric és idèntic al del quadre central de Sant Miquel de Castelltallat, que representa la trobada de Sant Domènec i Sant Francesc. A Castelltallat, però, la tècnica pictòrica és molt més madura i elaborada. A Claret dels Cavallers també crida l'atenció la presència d'un element gòtic arcaïtzant: totes les corones dels sants són daurades i plenes, en la tradició gòtica. Només el quadre central del tercer carrer presenta corones estilitzades amb una línia fina, com les poques que es veuen a Sant Miquel de Castelltallat. Aquestes consideracions ens fan creure que el pintor d'ambdós retaules va ser el mateix, però que el retaule de Claret dels Cavallers és uns anys anterior al de Castelltallat. Tenint present que l'any 1595 hi va haver una important reforma de l'església de Claret dels Cavallers, podríem situar el retaule de Claret dels Cavallers en aquelles dates, al voltant de l'any 1600, en el canvi de segle.

El retaule de Sant Miquel de Castelltallat s'ha atribuït als escultors manresans Joan Generes i Maurici Maimó i s'ha datat cap a l'any 1610. Les pintures s'atribueixen a Jeroni Soler, l'any 1613. Com hem dit, el retaule de Sant Pere de Claret té una gran semblança amb el de Sant Mi-

El retaule de Sant Isidre de Claret dels Cavallers.

quel i, a més a més, Sant Pere era sufragània de Sant Miquel, per això, a manca d'altra informació, el podem situar en un context semblant, de manera que segurament prové de l'entorn dels Generes, però, com hem dit, potser uns anys anterior.

L'any 1912 el fuster Pere Ferrer i Trulls va fer una trona nova i va restaurar l'altar major. L'obra va consistir en fer la taula de l'altar de fusta (que abans era de pedra), grades i baixos de l'altar nous. Abans l'altar estava penjat a l'aire sobre uns permòdols. La despesa va anar a càrrec de Pere Sanjust i Llordella i de Miquel Ferrer i Trulls.

L'any 1918, l'altar major de l'església va ser restaurat pel pintor i daurador Lluís Trulls i Soldevila. Pere Sanjust va pagar els jornals i materials que pujaven a 600 ptes. i Miquel Ferrer i Trulls li va fer la vida mentre va durar la restauració.

El retaule de Sant Isidre

Sant Isidre és un bon exemple dels canvis que va protar la Contrareforma. Va ser Felip II qui va decretar que

Sant Isidre seria el patró dels pagesos. Fins aquell moment els pagesos de les diferents contrades tenien diversos patrons. El culte a sant Isidre, tot i ser un culte imposat, va arrelar ràpidament entre la pagesia catalana, de manera que es van generalitzar les capelles i altars que se li van dedicar, especialment a les esglésies rurals. L'esquema altar major-altar del Roser-altar de Sant Isidre es troba molt sovint a partir del segle XVII. Aquest és el cas de l'església de Sant Pere de Claret dels Cavallers.

L'altar de Sant Isidre es troba a la banda de migdia. El retaule està presidit per una estàtua del Sant a la part central, dins d'un nínxol apertxinat. A la mà dreta té la rella d'una arada i l'esquerra està en una actitud com d'haver sostingut algun altre objecte. Potser la flor de llis amb la que se'l representava sovint. Als seus peus hi ha representat un jou. El bancal conté tres carrers rectangulars que semblen representar els tres estaments de la societat. A l'esquerra es veuen tres personatges al voltant d'una taula que serien els burgesos, mer-

caders o banquers, al centre dos personatges mostren sengles espases i representarien el braç militar. A la dreta tres personatges mostren estris sagrats: el salpàs, un llibre, un calze i una copa. Aquesta seria la representació de l'estament eclesiàstic. El cos central té dues grans taules: una a cada banda de l'estàtua del sant. La de l'esquerra mostra Sant Judes Tadeu amb una maça a l'espatlla que agafa amb la mà dreta i una dextral a la mà esquerra. La de la dreta mostra a Sant Antoni de Pàdua, portant un lliure a l'espatlla, agafat amb la mà esquerra, i a la mà dreta una safata amb una imatge de Jesús a sobre.

El cos superior conté tres carrers. Al central, la marededéu, coronada com a reina del cel, presideix una escena amb tot de penitents que l'envolten, entre els que es veuen bisbes, cardenals, frares, etc. Al carrer de la dreta es veu un clergue i un frare dominic, de genolls, pregant. Al carrer de l'esquerra es veuen dos personatges amb capa i espasa, situats cara a cara, sembla que dialogant.

Al cos central i superior, columnes d'estil renaixentista separen els carrers.

El retaule del Roser

El retaule del Roser té en la seva part inferior, on hi ha el crucifix, dues ferradures que són l'emblema de Cal Ferrer, la casa que va pagar el retaule. Aquestes ferradures també les podem veure a la llinda de Cal Ferrer.

A la part inferior hi ha dos carrers a cada banda de la marededéu del Roser que representen escenes del naixement i la passió de Jesús. A l'inferior esquerre, es veu Jesús al palau de Pilat colpejat pels soldats romans. L'inferior dret mostra a Jesús lligat a la picota i fuetejat. El superior esquerre representa l'adoració dels pastors i el superior dret l'adoració dels Reis Mags. Quatre columnes acanallades, separen aquests espais. En mig, situada en un nínxol apertinat, hi ha l'estàtua de la Verge del Roser. La part superior del retaule conté tres carrers, el central una mica més alt que els laterals. El de l'esquerra representa un àngel, i al de la dreta es veu l'Esperit Sant en forma de colom,

El retaule del Roser de Claret dels Cavallers

i la verge Maria: les dues taules formen la composició de l'Anunciació del Senyor. La taula central mostra el Crist ressuscitat.

El retaule és obra del taller manresà dels Rubió, tot i que sabem que el retaule va ser acabat pel taller dels Generes. El contracte per a la construcció del retaule del Roser de Sant Pere de Claret dels Cavallers es va fer el 2 de desembre de 1651 i va costar 150 lliures:

Die 2 predicti

Sobre la fàbrica del retaule de nostra senyora del Roser en la iglesia de Sant Pere de Claret dels Cavallers fahedor, per y entre Emanuel Farrer, pagès de dit terme, de una part, y Joseph Rubió fuster ciutadà de Manresa de part altra, són estats fets, pactats y firmats los pactes y acte(?) següent:

Primer, dit Emanuel Farrer dóna a fer (a) [...] Joseph Rubió dit retaule [...] de nostra senyora del Roser [...] la trassa que de present [...] Emanuel Farrer firma [...] la figura de [...] nostra senyora del Roser de bulto ab una figura als peus della de Sant Domin-

go portant al cinto lo rosari de nostra senyora.

Lo qual retaule té (de) fer de assí per tot lo mes de abril pròxim vinent. Y quant no fos fet per de assí a dit termini se haja de restar del preu devall scrit 25 ll. s.

Lo qual haja de ser de fusta de alba seca bona y rebedora, y fet que sia, si no està conforme la trassa se haja de indicar per dos oficials del ofici nomanadors hú per cada part y se haja de estar al dit de aquells, y cada hú se haja de pagar lo seu.

Per la qual fàbrica promet donar dit Ferrer a dit Rubió cent y sinquantallliures, pagadores al die present 50 ll. s. y las restants 100 ll. s. lo die que se asentarà dit retaule .....

Item, dit Rubió promet de fer dita obra [...] conforme la trassa, de assí al dit termini .....

Com sovint passava, l'obra final tenia variacions respecte a allò que s'acordava quan es feia l'encàrrec. En el nostre cas la figura de Sant Domènec no apareix per enlloc, tot i que podria haver desaparegut amb la de la verge. Sembla que les úniques destros-

ses importants que han patit els tres retaules de Claret són la desaparició de les tres imatges originals i la seva substitució per altres de més modernes.

El 26 de març de 1652 Josep Rubió signava àpoca d'un altre pagament i, segons sembla, el retaule no estava començat o, si més no, no era acabat:

És ver com jo Joseph Rubió, fuster de la ciutat de Manresa, tinch rebut de Manuel Farrer de Sant Pere de Claret dels Cavallés, sufragània de Castelltallat, quoranta lliuras, dich 40 ll. s. Y ditas me bastrau dit Manuel Farrer per un retaula li tinch de fer de nostra señora del Roser, conforme consta ab un acte pres en poder de mossèn Madriguera notari de Manresa. Y de voluntat de tots fas lo present alberà jo Jacintho Datzira, estudiant de Moyà abitant en Manresa. Vuy als 26 de marts de 1652.

= Josep Rubió firmolo de mon dit =

El 21 de juny de 1652 es feia el darrer pagament. El més interessant és que qui va acabar el retaule va ser Josep Generes. El mateix any 1652, Josep Rubió ja era difunt. Aquesta degué ser la causa per la qual el retaule el va acabar Josep Generes i, per tant, l'aspecte final de l'obra s'ha d'atribuir al taller dels Generes.

Maria Robió vidua relicta Hiacinti Robió quondam faber lignarii civis Minorise et Josephus Generes sculptor civis dicte civitatis firmanunt apocha Emanueli Ferrer agricola termini de Claret dels Cavallers presenti de 60 ll. Barchinona et sunt ad complementum illas 150 ll. quas dare et solve tenebat dictus Ferrer Josepho Robió eius filio dicte Maria Robió per lo preu entre ells concertat de la fàbrica del retaule per dit Joseph Robió fet y firmat en poder del notari devall escrit a 2 de desembre 1651. Cum reliqua quantitats jam exsoluta sit dicto Josepho Robió ut constat hoc

modo scilicet 50 ll. quodam apocha instrumento recepto penes notarium infrascriptum dicto die 2 desembris 1651 et relique quadraginta libre ut constat quodam chirographo per dictum Josephum Robió facto die 26 martii proxime lapsi quod est thenoris sequentis: És ver com yo Joseph Robió – Inserat etc. Modus vero solutionis dictarum 60 ll. talis fuit et est quoniam illas dedistis et solvistis nobis in notarium et testium infrascriptos presentia. Et ideo renunciando etc.

No sabem les circumstàncies de la mort de Josep Rubió, però degué ser força inesperada, ja que va morir sense testar i pobre. L'any 1666 la seva mare demanava al batlle de Manresa ajuda tot dient que els béns de l'herència de Josep Rubió, encara que es venguessin tots, no permetien pagar els censals que es devien.

Sembla que el daurat del retaule de Sant Pere de Claret va fer-se l'any 1678 pel mestre Perarnau.

NOTES:

1. En la toponímia actual apareix incorrectament escrit com l'Avena.
2. El mas Soleràs el tenim documentat l'any 1326 com a pertanyent al terme de Coaner.
3. El mas Puig-gros el tenim documentat l'any 1335 com a pertanyent al terme de Coaner. Anteriorment era conegut com a mas Torre.
4. Codony es troba a poc més de 1000 metres a ponent del castell de Claret dels Cavallers.
5. Arxiu de can Serra de Claret dels Cavallers. Pergamí s/n.
6. ACBG, AHPM Tr-43, s.f.
7. UDINA, *El "Llibre Blanch" de Santas Creus*, CSIC, Barcelona, 1947, doc. 374.
8. Sant Guim de la Plana era conegut antigament per Sant Guim de Llor, i sabem que l'any 1347 el jurista manresà Ramon d'Esglèsies va comprar el castell de Sant Guillem de Llor a Berenguer d'Argençola, fill del cavaller Pere d'Argençola, senyor de Salo. (ACBG, AHPM Tr-132, s.f.)
9. ACBG, AHPM Tr-43, s.f.

10. ACBG, AHPM 4022, s.f.
11. ACBG, AHPM Tr-82, s.f.
12. ACBG, AHPM Tr-162, s.f.
13. Arxiu de can Serra de Claret dels Cavallers. Pergamí s/n.
14. SARRET I ARBÓS, Joaquim: *Història de l'estat político-social de Manresa*. Manresa: Impremta Sant Josep, 1925. Pàg. 191.
15. ACBG, AHPM m-313, s.f.
16. FERRER, Miquel: *Libro de notas de las escrituras de casa Ferrer de Claret dels Caballés, terme de Salo, y parròquia de Castelltallat, arregladas en lo any 1837*.
17. Arxiu de can Serra de Claret dels Cavallers. Pergamí s/n.
18. ABC. Fons de la batllia de Cardona, C-8, s.f.
19. FERRER, Miquel: *Libro ....*
20. CATALÀ ROCA, Pere: *Els castells catalans*, vol. V, Rafael Dalmau, editor.
21. ACBG, AHPM 4266, s.f.
22. FERRER, Miquel: *Libro ....*
23. FERRER, Miquel: *Libro ....*
24. En una altra notícia se'ns diu que l'enterrament fou el 9 de maig. També es llegeix que la tomba era al *racó del confesionari, sota las cordas de las campanas*. (FERRER, Miquel: *Libro .....*)
25. FERRER, Miquel: *Libro ...*
26. SANJUST, Mn. Àngel: Breus notes històriques de l'arbre de família de la casa Serra de Claret de Cavallers. Manresa: Impremta Sant Josep, 1955. Pàg. 33.
27. Arxiu de can Serra de Claret dels Cavallers. Pergamí s/n.
28. SANJUST, Mn. Àngel: *Breus notes històriques de l'arbre...* Pàgs. 40-41.
29. SERRA I SELLARÉS, Francesc: *Història i genealogia de la Serra dels Eixibis*. Inèdit.
30. SANJUST, Mn. Àngel: *Breus notes històriques de l'arbre...* Pàgs. 45-46.
31. SANJUST, Mn. Àngel: *Breus notes històriques de l'arbre...* Pàgs. 47-51.
32. Si no s'indica el contrari totes les notícies provenen de: FERRER, Miquel: *Libro ....*
33. ACBG, AHPM 4487, f. 71-72.
34. L'any 1331 el degà de Manresa per al bisbe de Vic manava als parroquians de Súrria que aconseguissin un llibre anomenat *Legenda Sanctoralis* que es considerava molt necessari per a la dita església. Segurament es tracta de l'*Speculum Sanctorale* escrit pel frare predicador Bernat Gui cap els anys 1324-1329.

Albert Fàbrega i Enfedaque
Francesc Serra i Sellarés
Historiadors